

Задорожний Г.В., Іващенко П.А., Тютюнникова С.В. Економічна безпека і тіньова економіка. – Харків. – 2000. – С.206. 5. Привалов Ю., Сапелкін Ю. Тіньова економіка і корупція в Україні //Розбудова держави. – 1998. – № 9/10. – С. 22-28. 6. Ермошенко Н.Н. Теневая экономика и экономическая безопасность государства //Финансовая тема. – 1999. – № 4. – С. 16-27. 7. Жвалюк В. Фінансова злочинність ставить велику небезпеку для цивілізованого розвитку економіки держави //Консультант. – 2000. –

№ 48. 8. Шелудько Н.М. Проблема тіньової економіки в Україні. – 2002. – № 9. – С. 80-86. 9. Мандибура В., Ходачук О. Скільки градусів в "тени"? //Бизнес. – 1999. – № 36. 10. Мазур І.І. "Втеча капіталу" з України у системі глобального перерозподілу фінансових ресурсів // Банківська справа. – № 2. – 2005.

Надійшла до редколегії 09.09.05

З.М. Васильченко, канд. екон. наук, докторант

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВПЛИВУ НА БАНКІВСЬКИЙ СЕКТОР

Розглянуто проблематику забезпечення конкурентних переваг розвитку банківського сектора в умовах лібералізації фінансового ринку України.

The problems are being examined of providing competitive advantages of banks' sector development under conditions of financial market liberalization in Ukraine.

Процеси глобалізації, що підтримуються промислово розвинутими країнами, знаходять свій вияв у тенденції до прискорення лібералізації доступу на фінансові ринки, яке є обов'язковою умовою членства в багатьох міжнародних організаціях і закріплюється міжнародно-правовими документами.

Останнім часом з'явилися нові аргументи на користь участі іноземних банків у розбудові банківського сектору в країнах із перехідною економікою, що пояснюється новими тенденціями розвитку самої банківської сфери. Одна з них – виникнення, після фінансових криз дев'яностих років, які не зупинили всебічної глобалізації світової економіки, в тому числі й у банківському секторі, величезних транснаціональних банківських установ, які домінують на міжнародному ринку банківських послуг та мають суттєві конкурентні переваги. Регіональні банки у країнах, що розвиваються, не мають ресурсів, достатніх для створення конкурентоспроможних мереж за межами своїх країн, і не здатні надавати своїм клієнтам певні види послуг міжнародного характеру. Тому вони змушені створювати альянси з транснаціональними банками.

Інша важлива тенденція – це розвиток місцевих ринків капіталу. Для розвитку регіональних ринків конче необхідним стає засвоєння іноземного досвіду. Передача такого досвіду забезпечується переважно шляхом відкриття іноземними фінансовими організаціями своїх представництв, створення спільних підприємств тощо. Не можна не визнати того, що глобальна фінансова система сприяє поступовому розповсюдженню передового досвіду, а також стандартизації на його основі головних аспектів банківської діяльності. Необхідність дотримання міжнародних стандартів спонукає банки переймати методи роботи транснаціональних банківських установ та іноземний досвід, що потребує встановлення тісного зв'язку з джерелами такого досвіду.

І останній, найбільш важливий у контексті наших досліджень аргумент – збільшення прямих іноземних інвестицій в акціонерний капітал регіональних банків пов'язане з реструктуризацією, а часто й приватизацією національних банківських систем внаслідок переходу багатьох країн до ринкової моделі господарювання, знецінення активів банків після фінансових криз кінця дев'яностих років, а також необхідністю запровадження сучасних моделей менеджменту та механізмів регулювання.

Врешті, аналізуючи стратегію діяльності іноземного банку в новому регіоні, варто насамперед урахувати ті чинники, що спонукали його до входження на цей ринок:

Чимало банків виходять на іноземні ринки лише тому, що там розгорнули свою діяльність їхні традиційні клієнти, з якими у країнах походження налагоджені тісні стосунки. У такому випадку їхній вплив на господарство країни перебування буде мінімальним.

Окремі банки відкривають представництва в інших країнах не тільки в інтересах обслуговування своїх найбільших глобальних клієнтів, а й для розширення своєї клієнтської бази за рахунок найпривабливіших регіональних підприємств.

Нарешті, третя група транснаціональних банків мають на меті всебічну інтеграцію у внутрішній ринок банківських послуг країни перебування, як корпоративний, так і споживчий.

Зазвичай, іноземні банки входять на новий ринок шляхом створення дочірнього банку (це банк типу "subsidiary", тобто незалежна юридична особа у разі банкрутства якої головна контора не відповідає по її зобов'язаннях) чи відкриття філії ("full branch"), тобто органічного розвитку, або шляхом придбання місцевого банку. Обидва підходи, на нашу думку, мають свої переваги й недоліки. Так, придбання суттєвого або контрольного пакету акцій місцевого банку вимагає проведення його внутрішньої реорганізації. Це означає скорочення надлишкового персоналу, пошук та відрядження до придбаної банківської установи кваліфікованих фахівців, а також переведення її на операційну модель іноземного банку-холдингу. Серед недоліків шляху органічного розвитку слід також відмітити необхідність більшого часу та зусиль з бізнес-планування, оскільки іноземному банку бракуватиме досвіду роботи в умовах нового ринку.

В Україні, як і в більшості країн з перехідною економікою, наприкінці 80-х та на початку 90-х років минулого сторіччя існували жорсткі адміністративні обмеження діяльності іноземних банків, що обумовлювало їх низький інтерес до ринку банківських послуг нашої країни. Однак у процесі формування незалежної банківської системи України ця ситуація докорінним чином змінилася.

З прийняттям в березні 1991 року Закону України "Про банки та банківську діяльність" розпочалося формування дворівневої банківської системи, в якій Національному банку надали функції центрального банку, а на всі інші банки покладалося здійснення комерційної діяльності шляхом надання банківських послуг приватним та корпоративним клієнтам. Відповідно до положень вказаного закону, на Національний банк покладалося нормативне регулювання діяльності банківської системи, що було також пов'язано з досить загальним характером вимог, встановлених вказаним законом. Доступ іноземного капіталу до ринку банківських послуг було значно спрощено.

Саме в цей період (починаючи з 1991 року) Україна набула перший досвід допуску філій іноземних банків. В цілому було зареєстровано близько 25 філій. Найбільшу зацікавленість в доступі на ринок виявили банки Росії та Прибалтики, які в основному представляли спекулятивний капітал, що діяв виключно в інтересах головного банку. Діяльність філій часто відбувалася з численними

© З.М. Васильченко, 2005

порушеннями чинного законодавства, механізму залучення кредитних ресурсів, шляхом інфляційної кредитної політики та продажу ресурсів за межі України. Частина філій діяла на території України в той час, як материнський банк в країні походження вже було ліквідовано. Після того, як на банківському ринку України були встановлені більш чіткі та прозорі правила гри, а нагляд став більш дієвим та об'єктивним, абсолютна більшість філій пішла з ринку. Лише одиниці були реорганізовані в банки чи стали філіями українських банків.

Набутий негативний досвід призвів до того, що режим доступу до ринку банківських послуг був знову ускладнений, а процес його лібералізації в подальшому відбувався дуже повільно і під тиском. Попри те, що Верховна Рада України відхилила в квітні 2004 року законопроект про дозвіл іноземним банкам на відкриття їх філій, більшість інших шляхів приходу іноземного капіталу вже доступні і використовуються. Однак, присутність іноземних банків в Україні все ж таки залишається незначною – за підсумками 2004 року зі 158 діючих банків частково чи повністю за участю іноземного капіталу створені 19, зокрема зі 100-% іноземним капіталом – 7 банків, їм належить лише 16,2% активів, 9,2% статутного капіталу і 14% власного капіталу банківської системи України (у Польщі відповідні показники становлять 72% і 80%). Більш того, відсутня позитивна динаміка у цьому процесі: для порівняння у 1997 році таких банків загалом було 22. Частково це можна пояснити незначними обсягами прямих іноземних інвестицій у промисловість, а також тим, що підприємства звертаються за послугами до банківських установ, з якими вони пов'язані інтересами власності або іншими стосунками, яких іноземні банки з ними не мають. Разом з тим основними обмеженнями на шляху іноземних фінансових установ в Україну є незадовільний інвестиційний клімат, низький суверенний кредитний рейтинг країни і низький рівень захисту прав власності та прав кредитора (відсутність Закону "Про економічний захист прав кредитора" тощо).

Принципово не поліпшує ситуацію навіть переглянутий на початку 2005 року міжнародною рейтинговою агенцією Moody's суверенний кредитний рейтинг України зі "стабільного" на "позитивний", а також підтвердження довгострокового рейтингу B2 по депозитах в іноземній валюті для 8 українських банків: ВАБанку, Індекс-банку, Кредитпромбанку, банку "Надра", Правекс-банку, Укрсиббанку, банку "Форум" і Укрексімбанку.

Однак, на нашу думку, наведені вище дані не повністю відображають реальну картину присутності іноземного капіталу на ринку банківських послуг України. Відповідно до вимог ст.2 закону "Про банки та банківську діяльність" банком з іноземним капіталом вважається банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному нерезиденту, перевищує 10 %. Якщо ж засновниками є декілька іноземних фізичних чи юридичних осіб, кожний з яких окремо володіє часткою, меншою за 10%, такий банк не буде врахований як іноземний, хоча сумарна частка іноземних власників вища за "критичну". Аналогічно, якщо засновником (чи співзасновником) банку є іноземна юридична особа, зареєстрована в Україні, такий банк також не обліковується як банк з іноземним капіталом. За оцінками окремих експертів, реально, виходячи з походження власників, іноземцям належить більше половини банківського капіталу.

Попри відзначення стримуючих факторів щодо розширення частки іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі, доречно зауважити, що присутність іноземних банків в Україні в першу чергу нарощується за рахунок російських банків та українського капіталу з

офшорних зон. За останні три роки банківська система Російської Федерації розпочала рішуче входити на український ринок. Відкрилося кілька дочірніх банків: "Національний резервний банк-Україна", "Петрокомерцбанк-Україна", "Альфа-банк-Україна" і Зовнішторгбанк, причому останній вже оголосив про свої наміри придбати один із потужних українських банків з метою забезпечення власної діяльності в усіх регіонах країни. Діяльність російських банків може слугувати прикладом алгоритму перших кроків іноземних фінансових компаній в Україні: спочатку викуповуються промислові активи, після чого з'являється банківська структура, що їх обслуговує. Приймаючи до уваги швидкість, з якою російські гроші приходять в українську економіку, аналітики прогнозують подальшу експансію в Україну саме капіталу російських банків.

Необхідно у той же час вказати, що російська банківська система, з нашої точки зору за більшістю параметрів – рівнем кредитних ставок, спектром пропонованих послуг тощо не набагато краща української. Єдиною перевагою банків РФ є дещо вищий рівень капіталізації, який у свою чергу російськими експертами оцінюється досить критично, а тому проблемами реструктуризації власної банківської системи вони не випадково серйозно займаються ще від кризи 1998 року. Що ж стосується рівня кредитних ставок, то очікувати на їх значне зниження з розширенням присутності російських банків не доводиться. А за ступенем відповідності системи бухгалтерського обліку міжнародним стандартам та рівнем розвитку системи електронних платежів, яка була запроваджена в Україні вже 10 років тому, українська банківська система значно випереджає російську. Західні банки мають на порядок більше переваг у порівнянні з російськими. У першу чергу – нижчі відсоткові ставки завдяки стабільності економік розвинутих країн (для порівняння – у США підприємства беруть комерційний кредит під 8-9% річних, пільговий – під 4-5%; середня вартість кредитів у Західній Європі складає 4-4,5% в Євро).

Досвід приходу банків з промислово розвинутих країн в Україну показав, що це явище не є однозначно позитивним. Основною метою приходу на український ринок частини іноземних банків в другій половині 1990-х років були диверсифікація банківських продуктів шляхом інвестування в облігації внутрішньої державної позики (ОВДП). Однак після зниження ставок по ОВДП та зниження обсягів спекулятивних прибутків від цих операцій, такі банки (зокрема, американський "Кредит Свісс Фьорст Бостон Україна" та французький "Сосьєте Женераль Україна") залишили український ринок банківських послуг. На сьогодні в Україні функціонує сім іноземних банків, капітал яких належить провідним банкам світу (табл. 1). При цьому саме польські банки зробили найбільші за обсягом інвестиції (більше 10 млн. дол. США в Кредит Банк Україна у м. Львові та Банк Пекао Україна у м. Луцьку). На початку 2005 року французький банк BNP Paribas подав документи в НБУ для відкриття свого представництва в м.Києві. Керівництво банку мотивує прийняття такого рішення достатньою клієнтською базою в Україні.

У вересні 2005 року Райффайзен банк Україна купив найбільший вітчизняний банк – банк "Аваль", причому після купівлі збережено назву і мережу структурних підрозділів. Аналітики вважають, що це придбання обійшлося Райффайзен банку в суму до 600 млн. дол. США. Після завершення злиття двох банків нова фінансова структура займе, як мінімум, чверть ринку банківських послуг України. За таких обставин на вітчизняному банківському ринку з'явиться надпотужний банк, по суті, монополіст, внаслідок чого інші глобальні банки можуть втратити до нього інтерес.

Таблиця 1. Показники діяльності банків в Україні зі 100-% іноземним капіталом (станом на 01.01.2005 р.)*

Назва банку	Громадянство материнської структури	Власний капітал, (тис. грн.)	Активи, (тис. грн.)	Питома вага в активах банківської системи (%)	Зобов'язання, (тис. грн.)	Питома вага в зобов'язаннях банківської системи, (%)	Чистий прибуток, (тис. грн.)
Райфайзенбанк "Україна"	Австрія	354170	4407290	3,28	4053120	3,50	22942
"ІНГ Банк Україна"	Нідерланди	169446	1596904	1,19	1427458	1,23	23422
"Кредит Банк Україна"	Польща	147631	1333011	0,99	1185380	1,02	7827
"ХФБ Банк Україна"	Німеччина	105254	1058813	0,79	953560	0,82	16478
Сітібанк Україна	США	163910	1047251	0,78	883342	0,76	40663
Альфа-банк Україна	Росія	189484	1010094	0,75	820610	0,71	1078
Банк ПЕКАО Україна	Польща	43607	69944	0,05	25490	0,02	2289

* Складено і розраховано автором за даними Вісника НБУ. – №3, 2005. – с. 48-69.

У зв'язку з цим невинуватеною є недооцінка впливу іноземних банків на вітчизняну банківську систему. Більш того, за даними НБУ частка коштів, залучених від нерезидентів через банки з іноземним капіталом, в загальній сумі залучених коштів від нерезидентів по банківській системі складає 55%. Саме завдяки іноземним банкам збільшився продуктивний ряд, підвищилася якість і культура обслуговування клієнтів, зросла конкуренція за клієнта. Більше того, як показує досвід інших країн, жорсткий протекціонізм та обмеження діяльності іноземних банків призводить до значних втрат як для економіки в цілому, так і для самих банків, оскільки за браком сильних конкурентів інші втрачають стимули для самовдосконалювання [1].

Разом з цим, ми є прихильниками поступового, а не одномоментного відкриття власного ринку для іноземного фінансового капіталу, зокрема, у банківській сфері. В правильності такого підходу переконує сам досвід розвинутих зарубіжних країн, де продовжують існувати обмеження щодо іноземної частки в акціонерному капіталі банківської фірми та кількості іноземних постачальників банківських послуг Матієсон Й. "Роль іноземних банків на ринках, що формуються". Матеріали конференції Міжнародного Валютного Фонду та Світового Банку "Фінансові ринки та розвиток", квітень 2004 року [2].

Процес лібералізації банківського ринку в Україні та інших країнах з перехідною економікою свідчить, що в умовах несприятливого інвестиційного клімату і високого ступеню ризиків не слід очікувати на прихід солідного, з надійною репутацією банківського капіталу. У зв'я-

зку з цим, існує загроза поступового збільшення кількості установ іноземних банків в Україні за рахунок банків з країн з аналогічним суверенним кредитним рейтингом (наприклад, Росії та Казахстану), а також середніх західних банків. Перші будуть зацікавлені у супроводженні своїх клієнтів. Другі будуть зосереджуватись не стільки власне на кредитуванні, скільки на спробах використання українського капіталу та здійсненні валютно-спекулятивних операцій (за умови лібералізації валютного ринку). Зроблені припущення будуть особливо корисними в контексті наших подальших досліджень.

Шляхи поглиблення інтеграції України у світову економіку передовсім лежать у площині вступу до Світової організації торгівлі та Європейського Союзу.

Вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ) викличе значні зміни в банківському секторі. Для того, щоб українська банківська система виграла від вступу до цієї організації, необхідно створити такий механізм регулювання сфери банківської діяльності, який би дозволив максимізувати переваги і мінімізувати негативні наслідки від участі в СОТ.

Серед основних вимог, які висуваються до країн – претендентів щодо вступу до СОТ є лібералізація фінансового сектора країни, передовсім ринку банківських послуг. Саме тут дуже корисним є систематизація та вивчення досвіду тих переваг і недоліків, які отримали інші країни з перехідною економікою в ході лібералізації доступу до своїх фінансових ринків, зокрема, розширення присутності іноземних банків, оскільки більшість з них вже приєдналася до СОТ (табл.2).

Таблиця 2. Деякі переваги та недоліки для банківської системи України при лібералізації фінансового сектора

Недоліки	Переваги
♦ ускладнення нагляду за іноземними банківськими установами; ♦ здатність іноземних банків запропонувати дешевші кредитні ресурси створить додатковий тиск на більш слабку українську банківську систему; ♦ потрапляння значної частини банківських активів під контроль іноземних банків; ♦ окремі з іноземних банків на певному етапі своєї діяльності можуть віддавати перевагу задоволенню економічних інтересів країни походження капіталу; ♦ підвищення ймовірності відпливу вітчизняного капіталу за кордон; ♦ підвищення вразливості банківської системи до світових фінансових криз.	♦ більш швидке та ефективне впровадження сучасних банківських технологій; ♦ підвищення якості кредитного аналізу; ♦ удосконалення ризик-менеджменту; ♦ зростання обсягу кредитних ресурсів та посилення стабільності їх джерел внаслідок відкриття доступу до ресурсів іноземних банків; ♦ посилення дієвості національної банківської системи як засобу розподілу інвестиційних ресурсів; ♦ надання поштовху розвитку конкуренції; ♦ покращання інституційної архітектури банківської системи.

Так, наприклад, в Угорщині у 1997 році була проведена лібералізація фінансового сектора, знято більшість бар'єрів, які обмежували як доступ на внутрішній ринок, так і свободу діяльності на ньому. В результаті цих змін іноземці отримали контроль приблизно над 70% усіх банків. Але, тим не менше, ринок фінансових послуг залишився слабо розвиненим і неконкурентос-

проможним у міжнародному масштабі. Показовим є й те, що із 62 приватних комерційних банків Польщі 44 прямо чи опосередковано належать іноземцям, проте її досвід також засвідчує, що не завжди іноземний капітал дає поштовх розвитку економіки. Зарубіжні інвестори контролюють майже 80% капіталу і 70% активів усього банківського сектора країни. За оцінками польських

експертів – прихід західних банків не приніс суттєвого збільшення інвестицій, насамперед, у розвиток ключових галузей Польщі: малого бізнесу та сільського господарства, оскільки це невигідно їх країнам, що поставляють у Польщу свою сільськогосподарську продукцію (аналогічного слід очікувати й в Україні).

Коли країна в контексті більш загальної лібералізації торгівлі надає дозвіл для участі іноземним банкам, це звичайно розглядається як крок до підвищення ефективності результатів роботи всієї банківської системи. Частково це підтверджується дослідженнями західних експертів, які втім виявили і проблеми, з якими стикнулися банківські установи країн з перехідною економікою.

Іноземні банки, що прийшли на ринки країн з перехідною економікою виявилися більш гнучкими з точки зору зменшення витрат та успішними з точки зору підвищення прибутковості. Вони мали вищу маржу процентної ставки, прибутковість та сплачували більше податків порівняно з місцевими банками. Посилення конкуренції після входження іноземних банків викликало зниження прибутковості місцевих банків, що спонукало їх до скорочення загальних витрат. При цьому позитивний вплив приходу іноземних банків на банківські системи ринків, що формуються, мав місце відразу після їх входження на ринок і не залежав від отримання суттєвої частки ринку (табл. 3)[3].

Досвід роботи іноземного банківського капіталу в нашій країні також дає інформацію для роздумів: в їх діяльності чітко переважає спеціалізація, пов'язана з відпливом

капіталу за кордон шляхом обслуговування іноземних фірм і таких, що орієнтуються на співпрацю з західними фірмами, а також частину експортно-орієнтованих галузей. А тому невипадково індустріально розвинуті країни-члени СОТ для підтримки високого рівня роботи національних банків активно застосовують різні протекціоністські заходи. Із 142 країн, що є членами СОТ, тільки 31 не має ніяких обмежень у фінансовому секторі. Решта – має і вважає це цілком нормальним. Так, у США до сих пір діє Закон про регіональні інвестиції, який змушує всіх учасників ринку фінансувати різні програми регіонального розвитку, кредитування відсталих районів, в тому числі на базі пільгових принципів. В Японії навіть після лібералізації фінансового сектора частка банків з іноземним капіталом складає менше 5%. В Китаї, який теж є членом СОТ, іноземні банки можуть відкривати філії і засновувати дочірні банки (у формі спільного підприємства, або підприємства зі 100%-ою іноземною участю) лише в 24 містах і спеціальних економічних зонах і тільки за умови виконання ряду жорстких умов. Зокрема, щоб відкрити філію в КНР, "материнський" банк повинен володіти активами на суму як мінімум 20 млрд. дол. США. Сама філія має володіти власним капіталом в 100 млн. дол. США, 30% якого резервується в Національному банку Китаю, що за оцінками іноземних банкірів, знижує ризик ліквідності даної філії. Окрім цього, для одержання банківської ліцензії в Китаї існує і ряд немаловажних неформальних вимог, приміром, так званий "список заслуг перед Китаєм".

Таблиця 3. Показники результатів діяльності банків у країнах з ринком, що формується (станом на 01.01.2003 р.), %

Країни	Доходність капіталу		Співвідношення: витрати до доходу		Співвідношення: проблемні кредити до загальних	
	Іноземні банки	Місцеві банки	Іноземні банки	Місцеві банки	Іноземні банки	Місцеві банки
Центральна Європа	19,3	-5,0	59,9	62,1	13,7	17,1
Чехія	14,4	-1,6	70,9	40,5	18,8	28,5
Угорщина	16,1	-26,0	62,4	113,0	10,6	15,1
Польща	24,1	-0,1	50,9	59,9	11,1	9,2
Латинська Америка	6,3	4,7	77,9	71,2	6,1	8,5
Аргентина	5,8	-0,7	73,4	76,9	5,7	17,3
Бразилія	10,4	5,2	73,3	68,8	7,5	7,6
Чилі	10,9	14,9	59,8	64,4	1,9	1,5
Мексика	-14,3	-2,1	112,3	78,5	4,1	8,7
Азія	-35,7	-14,3	63,8	64,2	19,2	13,8
Корея	-44,2	-20,0	53,7	69,2	15,1	8,6
Малайзія	16,4	7,8	34,7	42,6	6,8	8,4
Таїланд	-66,1	-20,2	128,9	72,0	46,2	36,5

Ми схилиємося до думки, що зі стратегічної точки зору країні буде вигідним вступ до СОТ. Період адаптації нашої економіки до правил "гри" у цій потужній міжнародній організації буде важким, але вже перші проблеми говоритимуть про майбутній успіх.

Вважаємо за доцільне відстояти в переговорах можливість надання Україні перехідного періоду для адаптації банківського законодавства щодо приєднання нашої країни до Генеральної Угоди по Торговлі Послугами, що якраз і регулює міжнародну торгівлю послугами, в тому числі й фінансово-банківськими. Зауважимо, що переговорний процес щодо приєднання України до ГАТТ та надання доступу до ринку послуг України розпочався у 1997 році. До середини 2003 року вдалось досягти домовленостей щодо умов доступу на ринки транспортних, будівельних, юридичних, комп'ютерних, дослідницьких, освітніх, туристичних та інших послуг. В багатьох секторах законодавча база вже відповідає вимогам СОТ. Кількість секторів та підсекторів, по яких Україна бере зобов'язання є однією з найвищих не лише серед країн-претендентів, а й серед членів СОТ. Разом з цим, найбільш спірними секторами,

які на цей час є неузгодженими, залишаються послуги фінансового сектору.

З огляду на те, що умови лібералізації ринку фінансових послуг ще тільки мають бути визначені, надзвичайно важливим є вирішення питання щодо одержання перехідного періоду для лібералізації доступу та заходів, що мають бути вжиті протягом цього періоду для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних постачальників послуг.

Серед фінансових послуг ГАТТ вирізняє страхові та пов'язані з ними послуги, а також банківські та інші фінансові послуги. Як і для всіх інших видів послуг, для банківських послуг вирізняють чотири способи доставки, в залежності від місцезнаходження постачальника та споживача послуг:

- ♦ надання послуг через кордон – послуга постачається з іншої країни, при цьому сам постачальник кордону не перетинає та в країні не присутній (так звані "трансграничні" послуги);

- ♦ переміщення споживачів до країни експорту – послуга надається споживачеві однієї країни на території іншої країни, в якій знаходиться постачальник;

♦ шляхом комерційної присутності – постачальник перетинає кордон та надає послуги безпосередньо в іншій країні. ГАТТ дає широке визначення терміну "комерційна присутність" як будь-якого типу підприємницької діяльності шляхом заснування, придбання чи використання юридичної особи, або створення чи використання філії чи представництва на території країни-члена з метою надання послуг;

♦ шляхом присутності фізичних осіб – фізичні особи тимчасово переїжджають до іншої країни для надання послуг.

При вступі до СОТ країна бере на себе зобов'язання щодо режиму обмежень по кожному способу доставки, по кожному сектору та підсектору послуг. Якщо країна бере на себе повне зобов'язання, то обмежень щодо доступу на ринок чи застосування національного режиму для цього способу поставки послуг не повинно існувати. На сьогодні перелік конкретних зобов'язань України щодо банківських послуг не узгоджено. У зв'язку з цим варто врахувати можливі наслідки для банківської системи України взяття повних зобов'язань за банківськими послугами.

З нашої точки зору переговори мають обов'язково включати позицію щодо заборони надання трансграничних банківських послуг, коли банк знаходиться за кордоном, а споживач його послуг – в Україні. Доцільність такої заборони пояснюється наступним. Потужні клієнти з переробних чи сировинних галузей промисловості будучи орієнтованими на експорт віддають перевагу співпраці з банками, що розміщені у світових фінансових центрах, а не в Україні. А тому в Україну великий банківський капітал не приходить і податки на банківські операції не сплачуються, що в перспективі може стати суттєвою проблемою.

Що стосується присутності іноземних банків на ринку банківських послуг України, то найголовнішим обмеженням, що не відповідає вимогам СОТ, є те, що на даний час українським законодавством не передбачено такої форми допуску іноземних банків на вітчизняний ринок, як відкриття ними філій. З нашого погляду тут передовсім потрібно врахувати той факт, що потужним банкам із країн з високим суверенним рейтингом не

вигідно відкривати свої філії у країнах, які мають рейтинг, нижче інвестиційного, оскільки під активи, розміщені у цих країнах, їм потрібно створювати 100-% резерви на покриття ризиків.

Отже, зняття обмежень на доступ філій іноземних банків на український ринок само по собі не є загрозою для банківської системи України. Основна небезпека полягає у приході банківських установ з метою отримання прибутків від спекулятивних операцій чи для здійснення операцій із брудними грошима.

На нашу думку, розв'язання зазначених протиріч можуть сприяти жорсткі критерії для надання дозволу на створення філій іноземних банків в Україні, зокрема:

♦ встановлення на законодавчому рівні вимоги щодо капіталізації для філій іноземних банків (мінімальний розмір статутного капіталу філії має становити не менше 5 млн. євро, а капітал материнського банку – не менше 50 млн. євро);

♦ надання права на відкриття філій лише банкам, які мають рейтинг надійності за оцінками провідних міжнародних рейтингових агентств не нижчий за А+ або аналогічний; володіють активами, обсяг яких не менший 100 млн. дол. США; мають систему гарантування вкладів з вищими компенсаційними порогами, ніж в Україні;

♦ укладення угод, які б передбачали зобов'язання наглядових органів країн місцезнаходження банків щодо здійснення нагляду за їх філіями на території України.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що механізм регулювання банківської діяльності потребує оперативної грамотної реорганізації у вказаних нами напрямках, що в свою чергу певною мірою гарантуватиме повноцінне входження України до СОТ та її успішну євроінтеграцію.

1. Примостка Л.О. Аналіз банківської діяльності: сучасні концепції, методи та моделі. – К.: КНЕУ, 2002. – С.17. 2. Система світової торгівлі: Практичний посібник / Пер. з англ. – К.: КІС, 2002. – С.216. 3. Матієсон Й. "Роль іноземних банків на ринках, що формуються". Матеріали конференції Міжнародного Валютного Фонду та Світового Банку "Фінансові ринки та розвиток", квітень 2004 року.

Надійшла до редколегії 12.09.05

М.В. Романюк, канд.екон.наук., докторант

КУМУЛЯТИВНІСТЬ ОПОДАТКУВАННЯ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ

В статті розглядається кумулятивність податкової системи України, яка полягає в багаторазовому оподаткуванні одних і тих же витрат, в тому числі – податкових. Цей ефект спричиняє гіпертрофований розвиток фінансової функції податків, що негативно впливає на відтворювальні процеси. Пропонуються шляхи вдосконалення податкової системи через усунення дії ефекту кумулятивності і розвиток регулюючого значення податків.

The article is about the accumulation of taxes' system of Ukraine, which is based on multiple tax implement of same expenses including taxes. This effect causes hypertrophy of development of fiscal function of taxes, which, in its turn, has a negative influence on reproduction's processes. Are proposed methods of perfection of tax policy through illumination of accumulation's effect and development of regulation meaning of taxes.

Зміни в структурі власності, поява значної кількості підприємств та іноземні інвестиції, що розміщуються на території України – ознаки нового рівня економіки України, які свідчать про перехід від задекларованих принципів побудови ринкового способу господарювання до суттєвих кількісних змін, що, в свою чергу, вимагають нової якості економічного поля діяльності суб'єктів господарювання, забезпечення належної інфраструктури та інституційних елементів регулювання цієї діяльності. Найбільш проблемною галуззю вітчизняної економічної практики назвав президент України В.А.Ющенко податкову галузь. Наявність суттєвих проблем в розвитку взаємовідносин платників податку і бюджету, невідповід-

ність рівня розвитку податкової системи України реаліям сьогодення, деформація інструментів контролю за процесом нарахування та сплати податків – далеко не повний перелік тих негативних явищ, що спостерігаються у вітчизняній економіці.

Існування податкової системи з такими характеристиками не могло не призвести до формування суттєвих протиріч в системі відносин "держава-власник", які на поверхні суспільства проявляються в низькому рівні збирання податків, тінізації значного сектору вітчизняної економіки, появи, в межах існуючого правового поля, схем ухилення від сплати податків. Окрім того, суттєвим для поступального розвитку економіки України

© М.В. Романюк, 2005